

1. Valoarea speculativa a metaforei

Când dai peste metafore, în textele lui Hegel, esti silit sa te opresti din citit. Fie te bucuri ca în sfârșit ai înțeles ceva, ca se spune macar o idee din carte în alta limba decât pasareasca veche; fie îți este necaz pentru ca o metafora este, cu siguranta, un ghem încâlcit din care numai cel care a închipuit-o stie sa iasa. Oricum ar fi, metaforele hegeliene par a nu-si avea locul în paginile *Fenomenologiei spiritului* sau ale *Științei logicii*. Daca ele apar totusi, s-ar cuveni sa le cautam o întemeiere între presupozitiile - disimulate, bineînțelese, care indica traseele pe care le urmeaza cuvântul de pe urma al spiritului.

În primul rând, poate fi pusa în evidenta o valoare strict retorica a metaforei, motivata de o anumita intentie, prezenta cu precadere în scrierile "*de tinerete*" ale gânditorului german (*Cel mai vechi program de sistem al idealismului german, 1796/1797*), anume aceea de a da metafizicii o finalitate morala. Hegel se arata interesat, în acest loc, de felul în care discursul filosofic, pentru a-si putea dovedi eficienta în mântuirea nedreptatilor timpului, poate ajunge mai usor sa vorbeasca oamenilor. Solutia pe care o da în acest loc este configurarea unei "*mitologii*" care sa stea în slujba metafizicii si care sa-i înlesneasca primirea de catre cei straini de îndeletnicirile spirituale. În cadrul acestei mitologii, se înțelege, metafora joaca un rol esential, ca figura retorica ce transpune într-un limbaj familiar înstrainatele figuri ale spiritului. "Spiritualul este si el mai accesibil intuitiei cu ajutorul imaginilor unor obiecte ale naturii"¹, va spune Hegel mai târziu, dar afirmatia din *Estetica* sa pare a corespunde si intentiei initiale a gânditorului.

Dincolo însa de valoarea retorica a metaforei i se poate atribui acesteia, pornind de la textele zise "*de maturitate*" o valoare speculativa, în sensul ca prezenta ei în discurs poate fi înțeleasa pornind de la dezvoltarea sistemului si de la coherenta lui intrinseca, iar nu de la intentii care îi sunt straine. Problema care se pune în legatura cu utilizarea speculativa a metaforei, este: ce rol poate avea aceasta într-un discurs care, dupa cuvintele de la începutul *Științei Logicii*, își afla valoarea în felul în care poate sa redea gândul, iar nu imaginea, în care pret au cuvintele care, prin capacitatea lor de a cumula înțelesuri opuse, pot exprima adevarul speculativ, iar nu imaginea sensibila, unilaterala si limitata? "E în avantajul unei limbi sa aiba o bogatie de expresii logice, proprii si diferite, pentru însesi determinatiile gândirii"², poate fi citit în *Știința Logicii*, idealul formulat al unei limbi transparente din punct de vedere logic, forma adecvata a gândului pur, iesit din "materialul în care ele au fost scufundate în intuitia constienta de sine, în reprezentare, ca si în dorintele si vointa noastra".³ Cu toate acestea, însa, metafora își capata rostul în planul expresiei filosofice, printre îndelungile deductii conceptuale.

Estetica hegeliana poate fi citita ca punct de plecare în elucidarea valorii speculative a metaforei. Vorbind despre temeiurile metaforicului, Hegel enunta urmatorul principiu: "Al doilea temei al metaforicului rezida în faptul ca spiritul, pe care miscarea sa interioara îl face sa se adânceasca în contemplarea unor obiecte înrudite, vrea în acelasi timp sa se elibereze de exterioritatea acestora, întrucât el se cauta pe sine în ceea ce este exterior, îl spiritualizeaza pe acesta ...".⁴ În felul acesta, metafora își capata un rost în miscarea catre sine a spiritului, care se cauta în ceea ce pare la începutul istoriei lui a i se opune. Vazuta de Hegel ca rezultat al trecerii, înfatisarii continuturilor spirituale, înalte, în imagini ale regiunilor naturale, inferioare, dar si în redarea semnificatiilor naturale în forma pe care o pun la dispozitie "*sferile*" superioare, metafora are la baza o asemanare între fenomene de ordine diferite, asemanare din care cele doua laturi - semnificatie si imagine - nu sunt înca despartite.

¹ G.W.F. Hegel, *Prelegeri de estetica* (col. I), Editura Academiei, Bucuresti, 1966, p. 412

² G.W.F. Hegel, *Știința Logicii*, Editura Academiei, Bucuresti, 1966, p. 14.

³ *Ibidem*, p. 15.

⁴ G.W.F. Hegel, *Prelegeri de estetica*, ed. cit., p. 414.

În planul spunerii gândului metafora este, prin urmare, un mijloc de care se trece, dar care nu se uita. Ea are o valoare speculativă, în măsura în care expresia filosofică nu se desavârșește decât trecând prin vâmile ei. Vorbirea în cimilituri și imagini sensibile exprimă, după cum putem citi la începutul *Prelegerilor de istorie a filosofiei*, semn al neputinței gândului de a se arăta în mod clar. Dar această neputință ține de însuși modul de a fi al spiritului care nu se manifestă în nemijlocirea lui, ci doar în urma luptei cu cele exterioare lui. "Și mitologicul poate avea pretenția de a fi un fel de filosofare"⁵, conchide Hegel, dând exemplu pe Platon sau Jacobi. Ca nu este forma proprie a gândului și ca se cere depășit de limbajul logic, cel cu putere speculativă, este o consecință evidentă, date fiind celelalte elemente ale edificiului hegelian. Metaforic, miticul stău însă la început, iar prezența lor persistă în tot restul istoriei; echivocul termenului *Erinnerung* - amintire și interiorizare, idealizare - exprimă, în fond, echivocul statutului metaforicului în textele hegeliene. Până în momentul în care "gândirea a ajuns să se întărească în așa măsura încât să-și confere șesi în sine însași, în propriul său element, ființa determinată"⁶, trebuie să treacă o întreaga istorie - care este în mod necesar, la începutul ei, înțeleasă prin mit și metaforă.

Valoarea speculativă a acesteia din urmă poate fi elucidată pornind de la valoarea, similară, pe care o au natura sau percepția sensibilă în înțelegerea de sine a spiritului.

Introducerea în filosofie se face pe calea povestii. Asta, desigur, și pentru că cei necopti în studiul ei să nu o rupă la fugă.

2. Metafora și interpretare literală

Problema care se pune, odată recunoscută valoarea speculativă a metaforei, este: ce tip de interpretare i se poate aplica? O trecere în revista a celor întâmplătoare în istorie cu scrierile filosofului de la Jena ar autoriza să răspundem: de toate, ba chiar mai multe decât își închipuie cineva.

Un model posibil de a rezolva problema interpretării textului hegelian este anunțat de A. Leonard în *Comentariu literal al Logicii lui Hegel*⁷. Lectura literală, propusă de autor, pare a fi singura modalitate hegeliană de a citi paginile *Fenomenologiei spiritului* sau ale *Științei Logicii*. "Modalitate hegeliană" întrucât autorul nu își propune adoptarea unei poziții critice, ci "se mișcă în universul logicii speculative ca și cum acesta din urmă ar fi efectiv începutul, desfășurarea și sfârșitul oricărei gândiri"⁸. Lectura literală, efectuată de pe aceste poziții, se dovedește a fi "un comentariu intern al textului", vizându-i "coerența interioară și inteligibilitatea intrinsecă". În încercarea lui A. Leonard nu se pune problema unei descrieri a genezei ideilor hegeliene, ci a consecințelor pe care logica filosofului german le poate provoca, odată ce presupuzițiile îi sunt acceptate într-un fel sau altul. Aceasta pentru că, luând în serios pretenția lui Hegel de a se afla la capatul drumului pe care spiritul îl parcurge în istorie, trebuie acceptată o inteligibilitate de principiu a ideii filosofice, în așa fel încât ei nu i se mai poate adăuga un alt gând, nici găsi o formă mai potrivită.

Cum poate însă astfel un comentariu literal, care ține cont de cerințele jocului hegelian, să fie altceva decât o recitare a textului și o transcriere a lui, întreprindere, desigur, plictisitoare, dacă nu chiar nesătușitoare. A. Leonard își definește încercarea, răspunzând acestei obiecții, invocând finalul *Enciclopediei* hegeliene. Cunoașterea "*enciclopedică*" se arată a fi articulată în trei momente.

Miscarea de metaforizare, astfel, poate fi văzută ca un model al activității dialectice prin care non-spiritualul (acum sub forma imaginilor sensibile) este recuperat ca moment - depășit dar păstrat - (aufgehoben) al dezvoltării infiniteității spirituale. Discursul filosofic - cel care are rolul de a exprima adevărul speculativ - nu refuză la modul absolut metafora. Dacă ar face-o, ar cădea în patima abstractizării, a poziției unilaterale. De asemenea, filosofia nu este o întreprindere în întregime metaforizantă. Transparența conceptuală - ideal al reprezentării cunoașterii de sine a Spiritului, cunoaștere care, la sfârșitul istoriei, se desavârșește - este, după cum am putut citi în *Știința Logicii*, măsura filosoficului.

⁵ G.W.F. Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei* (vol. I), Ed. Academiei, București, 1963, p. 84.

⁶ *Ibidem*, p. 85.

⁷ Andre Léonard, *Commentaire littéral de la Logique de Hegel*, J. Vrin, Paris, Editions de l'Institut Supérieur de Philosophie, Louvain, 1974.

⁸ *Ibidem*, p.7.

Pe de o parte, ea se propune în forma unui discurs obiectiv, suportând determinatii istorice. În al doilea rând, ea este un act reflexiv, o "autoeliberare progresiva a Spiritului". În fine, cunoasterea absoluta este adevarul în si pentru sine, care "depaseste, dar si pastreaza" - obsedant, ar parea -, momentele anterioare. Lectura literala a lui A. Leonard are, de asemenea, o structura speculativa. Ea nu transcrie obiectivitatea textului *Logicii*. Dar nici nu presupune o alta semnificatie, un alt adevar exterior lui. Nimic nu sta în spatele cuvintelor *Logicii*, care sa poata fi gasit prin interpretare, întrucât Spiritul ajunge, în ea, la evidenta sa ultima. Lectura literala a lui Hegel reprezinta o actualizare a logicii speculative, o reluare a adevarului speculativ. "Pe scurt, aplecându-se asupra discursului obiectiv al lui Hegel, reflexia noastra subiectiva vizeaza doar manifestarea adevarului absolut care îl locuieste"⁹.

La sfârșitul filosofiei, interpretarea literala este singura posibilitate de a filozofa. Nimic nou, ascuns nu mai poate fi spus, iar ceea ce ramâne de facut este doar actualizarea adevarului ultim deja formulat.

Metafora este astfel citita în litera ei, fara ca aceasta sa însemne buchisirea cuvintelor în care ea se spune. Litera, enuntul metaforic, ascunde un gând care se iveste numai în masura în care îi este recunoscut caracterul provizoriu, nedefinitiv al expresiei. Hegel, dupa cum vom veea, utilizeaza metafore; a le interpreta înseamna a înțelege ca într-un anume fel, gândul nu dispunea de o forma logica, iar expresia sensibila care-l cuprinde este, la un anumit moment - inau-gural - singura modalitate în care el se poate spune. Actul reflexiv, interpretativ, nu trece dincolo de înțelesul literal al metaforei, dar nici nu îl lasa în inertia lui. El este cel în urma caruia gândul se recunoaste ca incomplet si își cauta o forma mai înalta - pâna la enunturile "aerisite" ale *Logicii*. Interpretarea literala, astfel, este actul care vizeaza, pornind de la o parte anume, actul care îi da acesteia sens.

3. Ilustrare

Vorbind despre felul cum Platon utilizeaza mitul ca forma de expresie filosofica, Hegel noteaza ca aceasta se întâmpla cu precadere în introducere, când "modul pur al gândului" nu este accesibil, precum în *Parmenide*, de exemplu.

Metafora hegeliana la care ma voi referi poate fi gasita tot la un început, acel al *Fenomenologiei spiritului*. Vorbind despre adevar si fals în filosofie, Hegel ilustreaza raportul dintre sistemele filosofice care se succed în istorie scriind: "Mugurul dispare în aparitia florii si s-ar putea spune ca el este infirmat de catre aceasta (...) Aceste forme nu numai ca se deosebesc, dar ele se elimina una pe alta ca fiind de neîmpacat. Natura lor curgatoare face însa totodata din ele momente ale unitatii organice, în care ele nu numai ca nu intra în conflict, dar în care un moment este tot atât de necesar ca si celalalt si aceasta egala necesitate constituie mai întâi viata între-gului"¹⁰. Metafora plantei, astfel pusa în discutie, elucideaza la Hegel natura dialecticii. Aceasta, înțelegem nu este o succesiune de momente care se neaga unul pe celalalt; e un proces organic, în care diferentele sunt sesizate doar de intelectul creator de abstractii, iar nu de ratiunea speculativa. Momentele nu exista decât în vederea întregului, prezent în fiecare din ele. "Ele pot fi puse împreuna sub primul moment, acela al intelectului, si astfel tinute separat [unul de altul], dar în felul acesta ele nu sunt considerate în adevarul lor"¹¹. Dimpotriva, a înțelege esenta dialecticii înseamna a o trata ca un întreg, sub forma dezvoltarii organice. Iar abia interpreti nedibaci, straini de adevarul speculativ, au putut închipui dialectica în forma a trei "puneri" care, în diferenta lor, conduc Spiritul din ce în ce mai "sus", departe de lume si de limitarile ei.

Metafora plantei la Hegel arata, la începutul spunerii speculative, cum trebuie înțeleasa aceasta.

---

⁹*Ibidem*.

Plasarea ei, în "Prefata" la *Fenomenologie*, nu este un simplu act retoric; ea da seama de un adevăr, pe care mai întâi îl oferă imaginației, ca mai apoi, pe tot parcursul cărții, să fie desfășurat în limbajul care îi se cuvine, străin de cele sensibile și centrat pe termeni cu putere speculativă. Începută printr-o metaforă, *Fenomenologia* se încheie, la fel, printr-un vers spus cu conștiința că, cele esențiale fiind deja rostite în forma lor proprie, nostalgia formelor poetice inaugurale ajunge inofensivă.

---

¹⁰ G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*, Editura IRI, București, 1995, p. 10.

¹¹ G.W.F. Hegel, *Logica*, Humanitas, București, 1995, p.145.

